

УДК 811.111(078.12)

СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ОПОЗИЦІЇ ЖИТТЯ – СМЕРТЬ В АНГЛОМОВНИХ РОМАНАХ ПРО ВАМПІРІВ

Приходченко О. О.

Запорізький національний університет

У статті на матеріалі англomовних романів про вампірів розглянуто засоби іконічної репрезентації антиномічних концептів ЖИТТЯ – СМЕРТЬ на синтаксичному рівні. Доведено ефективність використання синтаксичних засобів об'єктивації концептуальної опозиції. Встановлено, що основними засобами актуалізації досліджуваної антиномії на синтаксичному рівні є полісиндетон, асиндетон, антитеза, паралельні конструкції.

Ключові слова: синтаксичні засоби об'єктивації, полісиндетон, асиндетон, антитеза, паралельні конструкції.

Приходченко А. А. Синтаксические средства объективации концептуальной оппозиции ЖИЗНЬ – СМЕРТЬ в англоязычных романах о вампирах. В статье на материале англоязычных романов о вампирах рассматриваются способы иконической репрезентации антиномических концептов ЖИЗНЬ – СМЕРТЬ на синтаксическом уровне. Доказана эффективность использования синтаксических средств объективации концептуальной оппозиции. Установлено, что основными средствами актуализации исследуемой антиномии на синтаксическом уровне являются полисиндетон, асиндетон, антитеза и параллельные конструкции.

Ключевые слова: синтаксические способы объективации, полисиндетон, асиндетон, антитеза, параллельные конструкции.

Prihodchenko O. O. Syntactical means of objectivation of conceptual opposition LIFE – DEATH in the English gothic novels. The article is focused on iconic means of representation of the opposition LIFE – DEATH at the syntactical level. It is proved that the most effective means of representation are polysyndeton, asyndeton, antithesis and parallel constructions. With the help of these constructions the main peculiarities of the concepts under study are revealed.

Key words: syntactic means of objectivation, polysyndeton, asyndeton, antithesis, parallel constructions.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні в світлі когнітивного й культурологічного спрямування лінгвістики особливої актуальності набуває розробка питань, пов'язаних із функціонуванням мови в соціокультурному просторі. Концептуальні дослідження включають вивчення механізмів вербалізації культурного знання та засобів апеляції до концептосфери етносу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначенню структури, класифікації та методів дослідження концептів присвячені численні роботи таких науковців, як М. Ф. Алефіренко, Л. Барсалоу, С. Г. Воркачев, В. Еванс, В. І. Карасик, О. С. Кубрякова, М. В. Нікітін, А. М. Приходько, О. О. Селіванова, А. О. Худяков, та багато інших. Дослідники висловлюють думку, що концепт є важливим елементом картини світу, відображенням духовної культури людей, глибини й своєрідності розуміння ними навколишнього світу.

Концепти ЖИТТЯ і СМЕРТЬ співвідносяться з прадавніми поняттями, які присутні в усіх народів та в усіх культурах. Опозиція досліджуваних концептів виявляється досить цікавою, оскільки вони

не лише протиставлені один одному, а й певною мірою описують один одного [2, 341].

Антонімічні концепти, зокрема, ВІЙНА – МИР, ВІРА – НЕВІРА, НАРОД – ВЛАДА, ЖИТТЯ – СМЕРТЬ є предметом вивчення в україномовній [6], англomовній [5], російськомовній [1; 3] та німецькомовній [4] лінгвокультурах. Проте вербальна репрезентація антиномій залишається недостатньо опрацьованою.

Мета статті – дослідження особливостей об'єктивації опозиції ЖИТТЯ – СМЕРТЬ в англomовних романах про вампірів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання:**

– розглянути засоби іконічної репрезентації антиномічних концептів ЖИТТЯ – СМЕРТЬ на синтаксичному рівні;

– довести ефективність використання синтаксичних прийомів об'єктивації концептуальної опозиції; встановити, що основними прийомами актуалізації – її досліджуваної антиномії є полісиндетон, асиндетон, антитеза, паралельні конструкції.

Об'єктом наукової розвідки слугують засоби вербалізації антиномічних концептів ЖИТТЯ і СМЕРТЬ.

Предмет дослідження становлять синтаксичні прийоми актуалізації опозитивних концептів ЖИТТЯ – СМЕРТЬ в англomовних романах про вампірів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

За результатами аналізу особливостей актуалізації антонімічних концептів «життя» і «смерть» в англомовних романах про вампірів було встановлено, що для їхньої вербалізації залучається багато різноманітних мовних засобів і прийомів (фонетичних, лексичних, синтаксичних). Вербалізація антонімії ЖИТТЯ – СМЕРТЬ на синтаксичному рівні стає можливою за допомогою таких прийомів, як полісиндетон, асиндетон, антитеза, паралельні конструкції. Вони спрямовані на акцентування певного концептуального змісту. Аранжування мовних структур здійснюється таким чином, аби вони відповідали ментальним, і результат виявляється в реалізації іконічних властивостей знаків.

Полісиндетон представлений багатокомпонентними координативними конструкціями, у складі яких елементи поєднуються як рівноправні за допомогою сполучників "and" та "or". У проаналізованих контекстах цим засобом виражено невідокремлювані поняття, які передбачають одне одного.

У процесі репрезентації концепту ЖИТТЯ / БУТТЯ невід'ємними виявляються активні дії, явища, що можуть сприйматися органами чуття. До них належать: життя і дихання, колір, світло, дія, звучання, життєрадісність, сила: "I lived and breathed" (7, 57), "Color and light and music and life..." (6, 237), "... in a little universe of shouting and laughing and quarreling men and women..." (7, 57), "And drove her forth to liberty and life" (13), "Descend with healing and with life" (13), "She is in gay spirits and full of life and cheerfulness" (9, 141), "... struggle for life and strength..." (9, 135).

Натомість концепт СМЕРТЬ / НЕБУТТЯ втілений у поєднанні з іншими атрибутами й актуалізований у координативних конструкціях, де поєднуються такі поняття, як смерть і біль, страждання, пролита кров, руїна, сморід, хаос: "All of them connected with death, and <...> pain, and trouble" (9, 244), "... death, and blood..." (9, 244), "I wished the world were not one black empty ruin of ashes and death" (8, 175), "... that indefinable morgue smell of chemicals, cleaning fluids ... and something else, the smell of death" (10, 81), "... say these monstrous things about death and chaos to her [mother]..." (7, 50).

Полісиндетон відтворює БУТТЯ і НЕБУТТЯ комплексно в багатогранності їхнього вияву. Так, БУТТЯ / ЖИТТЯ сповнене різними типами звучань (сміх, вигуки: "... in a little universe of shouting and laughing and quarreling men and women..." (7, 57), позитивними емоціями, радістю, щастям та любов'ю: "Color and light ... and joy and love..." (6, 237)). Експлікація того, що світ людини є різноманітним, досягається за допомогою залучення антонімічних одиниць до багатокомпонентних координативних конструкцій. Це дозволяє представити сферу БУТТЯ як єдність різних і навіть протилежних, але невід'ємних феноменів ("... quarrelling men and women" (7, 57).

Натомість СМЕРТЬ / НЕБУТТЯ виявляється одноманітним, безрадісним явищем, сповненим болем, лиха та меланхолії ("... and pain, and trouble..." (9, 244), "...I felt the pain of Rossi's

death and the frequent melancholy" (5, 310)). Сфера СМЕРТІ / НЕБУТТЯ об'єднує явища, які не можуть бути протиставлені одне одному (*death, vampire, blood; death, pain, trouble*). Тому вербалізація зазначених ознак НЕБУТТЯ здійснюється багатокомпонентними координативними конструкціями на зразок "All of them connected with death, and vampires, and blood, and pain, and trouble" (9, 244).

Координативні зв'язки також встановлюються між найменуваннями, які корелюють із членами досліджуваної концептуальної опозиції: *life, death; good, evil* ("... **life and death and good and evil** worked with each other" (6, 186), *courage, cowardice* ("...of **courage and cowardice, of blood and death, and of life**" (11, 4). БУТТЯ представлено за допомогою прикметників із позитивним значенням: новий (*new*), бадьорий, ясно окреслений (*crispy*), теплий і сонячний (*sunny*) – "Everything seemed **fresh and crisp and alive in the sunny afternoon, and life seemed very dear**" (4, 177). Словами із семами «спокійний» (*still*), «слабкий, невиразний» (*fathomless*), «холодний» (*cool*) і «темний» (*darkness*) актуалізовано НЕБУТТЯ: "... was **still and I was safe, and fear and sorrow melted into a cool and fathomless darkness**" (7, 79). Наведений приклад свідчить про те, що полісиндетон є ефективним засобом репрезентації різних елементів Всесвіту в їхній гармонійній єдності. На користь цього твердження свідчать й інші способи поєднання протилежних світів (ЖИТТЯ та СМЕРТІ) за допомогою конструкції "this is" – "But this is life and death" (9, 240).

За допомогою координативної конструкції здійснено також зіставлення смерті та життя із суміжними поняттями, зокрема: СМЕРТЬ та фатум, доля, яка супроводжує нас протягом життя і врешті-решт має закінчення: "... all to be grim and fixed as **death or fate...**" (9, 219); ЖИТТЯ й несумісні з ним атрибути смерті, зокрема, блідість, млявість та слабкість: "... filled with **life, no sign of pallor or weakness in her**" (8, 51).

Оскільки сфера СМЕРТІ / НЕБУТТЯ для людини невизначена, нечітка й незрозуміла, вона може осягатися через чуттєве сприйняття (*sound, look, taste, smell*) існуючих і вже відомих речей та їхніх ознак: "Revelation at the **sight or smell of death** ..." (7, 92).

Двоядерна структура, що містить поєднання ключових вербалізаторів концептів, ще більше підкреслює факт нерозривності двох частин цілого. Цілим є універсум, який об'єднує протилежні начала: чоловіки і жінки – "... in a little **universe of ... men and women.**" (7, 57); життя і смерть – "Your mercy sustains us in **life and in death...**" (12, 146); "This is no jest, but **life and death, perhaps more**" (9, 96).

Протиставлення ЖИТТЯ і СМЕРТІ вербалізоване не лише як інкорпорація антонімічних конструкцій, а й за допомогою паралелізму, формальної подібності конструкцій, що містять протиставлення: ЖИТТЯ – світло, колір ("... **color and light and life...**" (6, 237), а СМЕРТЬ – темрява ("...come out of **dark and out of death**" (11, 551); ЖИТТЯ – це зцілення ("... **healing and life...**" (13), а СМЕРТЬ – це руйнування, хаос ("...**death and chaos...**" (7, 50); ЖИТТЯ – це бадьорість, веселість ("... **life and cheerfulness...**" (9, 141), а

СМЕРТЬ – це гіркота, лють (“... *bitterness and death* ...” (13); ЖИТТЯ – це люди (“... *men and women* ...” (7, 57) а СМЕРТЬ – це мерці (“... *skeletons and moldering dead*...” (8, 125); ЖИТТЯ – гра, змагання (“... *the game bloomed to life*...” (12, 142), а СМЕРТЬ – війна (“... *war and death*...” (11, 175).

За допомогою координативної конструкції, утвореної поєднанням складників зі сполучником “or”, виражено альтернативи й протилежності: «смерть і божевілля, не існування» – “... *the veil of death descended, or the veil of madness*” (8, 32); «рух, невизначеність» – “*go back, or forward, or to the side*...” (11, 75).

Отже, структури зі сполучниками “and” та “or” виявилися ефективним засобом вербалізації концептуального протиставлення.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що ЖИТТЯ концептуалізоване як щось конкретне, чітке, визначене, а СМЕРТЬ – як така, що не існує і є невизначеною.

Під час аналізу матеріалу помітно, що сполучникові конструкції трапляються досить часто й переважають над безсполучниковими перерахуваннями. Проте асиндетон також відіграє важливу роль у репрезентації зазначених сфер, оскільки сприяє емоційній вербалізації та упорядкуванню мовної структури відповідно до встановленого концептуального зв'язку. Наприклад, ціле (ЖИТТЯ – існування / БУТТЯ) – частина (певний проміжок існування, історія, події в минулому) – частина (життя індивіда): “*If there is any good in life, in history, in my own past*...” (5, 302).

Відсутність сполучників (асиндетон) також демонструє єдність складників. Проте безсполучникові конструкції за допомогою перелічення об'єднують поняття, які, імовірно, є менш дистанційованими, ніж ті, які залучаються до сполучникових конструкцій.

У нижченаведеному контексті одиниці “*rivers*”, “*oceans*” – позначення природних феноменів, які вербально суміщаються без допомоги сполучників. Водночас вони об'єднуються із соціальними реаліями буття людини, тобто явищами культури, а не природи, тому віддалені від інших за допомогою сполучників. Окрім цього, природа й культура становлять єдиний всесвіт. Такі асоціації вербалізовані в координативній структурі, елементи якої поєднуються як за допомогою сполучника, так і без нього: “... *all the life of this world, its rivers and cities, its oceans, its everything*” (2, 103).

Отже, сполучниковим та безсполучниковим перерахуваннями досягається вербальне об'єднання концептуально наближених понять. Варіюванням конструкції (сполучникова vs безсполучникова) експліковано відсутність чи наявність дистанції між концептуалізованими явищами. Так, розгорнуті перерахування візуалізують тривалість і безперервність ЖИТТЯ, а також безкінечність НЕБУТТЯ і СМЕРТІ. З огляду на це, сполучникові та безсполучникові перерахування є іконічними засобами кодування таких ознак концептуальної опозиції, як «існування – руйнування» та «тривалість – швидкоплинність».

Для протиставлення понять, образів уживається антитеза. Вербалізація концептуального протиставлення ЖИТТЯ / БУТТЯ vs СМЕРТЬ / НЕБУТТЯ здійснюється за допомогою серії контрастів: «вільний вибір vs примушення» – “*Come willing and take life. Fight, and take death*” (11, 235), де лексема *willing* “done, made or given by choice” позначає бажання або щось зроблене за власним бажанням, у той час, як лексема *fight* “to use physical force to try to hurt someone” імплікує примусове виконання певної дії; ЖИТТЯ – «щось нове, позитивне», СМЕРТЬ – «повернення у минуле, відплата», де лексема *vengeance* “the act of taking revenge” позначає розплату за щось, скоєне у минулому, а лексема *new* “original and not seen before” виражає значення чогось нового, незвіданого: “... *and instead of finding death and vengeance there, I found a new life*” (2, 226).

Опосередковане протиставлення членів зазначеної опозиції виявляється через інші антитетичні явища, наприклад, «світло – темрява»: “*He was the light of us, and you've cast him into the dark*” (11, 17). Окрім того, паралелізм встановлюється між СМЕРТЮ як втратою та ЖИТТЯМ як знахідкою – “*They'd both lost loved ones... because life being cruel at times... they could find happiness, with each other*” (3, 138).

Можливе протиставлення за допомогою понять, суміжних з одним із членів опозиції:

– святкування (життя) – смерть: “*Tonight is a night for celebration, not for death*” (1, 162) – за допомогою абстрактного іменника *celebration* досягається зв'язок життя зі святом, яке перемагає смерть;

– народження або початок нового життя протиставлені смерті: “... *thy death will be thy birth*” (1, 4) і пов'язані з вірою в потойбічне існування, яке буде продовженням земного життя;

– смерть та виживання (життя), що вказує на жадливість смерті та жагу людей боротися з нею та перемагати: “*Twice this night I faced death, and I survived*” (11, 452).

Так само, як і перерахуванням, антитезою створюються не тільки протиставлення, а й інтеграція явищ: утворюються комплексні асоціативні лінії «кров як життєутворююча сила» (сфера ЖИТТЯ) та «пролита кров» (сфера СМЕРТІ) (“*Blood is life, and blood is death*” (11, 182).

Вираження протиставлення варіюється за рахунок альтернативної конструкції *either...or*: відсутність вибору – “... *nay of more than either life or death*” (9, 203), протиставлення двох станів – смерті та сну (який є наближеним до смерті за фізичними показниками) – “*He was either dead or asleep*” (9, 70).

За допомогою повтору окремих лексем при репрезентації сфери ЖИТТЯ / БУТТЯ досягається глибина сприйняття часу, його розтягненість: “*For the first time in his long, long life*...” (12, 157). Натомість для сфери СМЕРТІ / НЕБУТТЯ ефект циклічності дії досягається через повтор: “... *accepting again and again the invitation to death rather than extending it*” (8, 55), “... *more than a hundred years after his death and after the death of Sultan Mehmed, as well*” (5, 108).

Паралельні конструкції беруть участь у репрезентації динаміки буття, існування. Синтаксичний паралелізм властивий конструкціям, до яких залучаються позначення рухів, вібрації: "His eyelids fluttered, and his eyes regained their life again" (6, 31). У наведеному прикладі рухи тіла (*his eyelids fluttered*) є симптоматичним виявом життя (*his eyelids regained life...*). Схожість конструкцій досягається не лише повторенням структурної моделі (АКТАНТ + ДІЯ), а й тим, що між їхніми складниками встановлюється метонімічне відношення «частина – ціле», де частина – це прояв існування цілого: повіки й очі (*eyelids – eyes*), рух і відновлення (*flutter – regain*).

НЕБУТТЯ також відтворюється синтаксичним паралелізмом. До конструкції залучаються актанти, між якими так само встановлюється відношення сумісності «частина – ціле». Очевидно, що смерть важко досягнути через якісь її вияви, симптоми. Тому до паралельних конструкцій інтегровано позначення причини (втрата крові) та наслідку (смерть): "Blood would follow. Death would follow" (3, 31). Слід також зазначити ефективність епіфори в репрезентації смерті. За допомогою цього прийому створюється відчуття стагнації, відсутності динаміки.

Зауважимо, що в аналізованих готичних романах помітною є тенденція до репрезентації життя через його існування (вияви, симптоми), а смерті, небуття – через їхні стимули, причини. Наведемо окремих приклад, де у структурах з однорідними членами вживаються позначення цілого й частини – життя, що виявляється через дихання (*living and breathing*), зникнення, до якого призводить руйнування, гниття (*putrefy and rot away*: "... woman was going to stop living and breathing and start to putrefy and rot away..." (7, 52).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Проведений аналіз підтвердив гіпотезу про те, що полісиндетон, асиндетон, антитеза та паралельні конструкції є ефективними іконічними репрезентаціями антиномічних концептів на синтаксичному рівні. Так, за допомогою полісиндетону ЖИТТЯ продемонстровано як активне, позитивне, реальне, а СМЕРТЬ – як безрадісна, невизначена. Антитеза дозволяє представити ЖИТТЯ світлим, радісним, протиставляючи йому зображення СМЕРТІ як темної й безрадісної. Паралелізм демонструє динамічність ЖИТТЯ та циклічність СМЕРТІ. Отже, стилістичні прийоми синтаксису об'єктивують СМЕРТЬ і ЖИТТЯ у їхній єдності й протиставленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вендина Т. И. Прекрасное и безобразное в русской традиционной культуре / Т. И. Вендина // Логический анализ языка. Языки эстетики: Концептуальные поля прекрасного и безобразного. – М.: Индрик, 2004. – С. 143–162.
2. Деева Н. В. Способы актуализации концепта СМЕРТЬ в древнерусских текстах / Н. В. Деева // Новое в когнитивной лингвистике: Материалы I международной научной конференции. – КемГУ. – 2006. – № 8. – С. 340–352.
3. Невинская М. Д. Концептуальная оппозиция «народ – власть» в политическом дискурсе : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.19 «теория языка» / Невинская Мария Дмитриевна – Волгоград, 2006. – 21 с.
4. Пасечникова И. П. Концептуализация войны и мира в современном немецком языке: на материале периодической печати : дис. канд. філ. наук : 10.02.04 / Пасечникова Ирина Павловна – Тамбов, 2009. – 226 с.
5. Пономарева Е. Ю. Концептуальная оппозиция «жизнь–смерть» в поэтическом дискурсе (на материале поэзии Д. Томаса и В. Брюсова) : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Е. Ю. Пономарева. – Тюмень, 2008. – 22 с.
6. Сахарова О. В. Бінарні опозиційні концепти в українській мовній свідомості / О. В. Сахарова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/55121/62-Sakharova.pdf?sequence=1>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Cast P. S. *Marked* / P.S. Cast, K. Cast. – New York : St. Martin's Griffin, 2007. – 306 p.
2. Clare C. *City of bones* / Cassandra Clare. – New York : Walker Books Ltd, 2015. – 528 p.
3. Frost J. *First drop of crimson* / Jeanine Frost. – New York : Avon, 2010. – 371 p.
4. King S. *Salem's Lot* / Stephen King. – New York : Anchor, 2011. – 464 p.
5. Kostova E. *The Historian* / Elizabeth Kostova. – New York : Time Warner Books, 2005. – 704 c.
6. Mead R. *Vampire Academy* / Richelle Mead. – New York : Penguin Books Ltd., 2007. – 259 c.
7. Rice A. *Prince Lestat* / Ann Rice. – СПб. : Sphere, 2015. – 584 p.
8. Rice A. *Interview with the Vampire* / Ann Rice. – СПб. : Sphere, 2012. – 320 p.
9. Stoker B. *Dracula* / Bram Stoker. – England: Penguin books. – 1994. – 449 p.
10. Reynolds D. B. *Jabril* / D.B. Reynolds. – Memphis : ImaJinn Books, 2013. – 268 p.
11. Roberts N. *Morrigan's Cross* / Nora Roberts. – New York: Jove, 2007. – 352 p.
12. Rollins J. *The Blood Gospel* / James Rollins. – New York : Harper, 2013. – 736 p.
13. Southey R. *Thalaba the Destroyer* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gutenberg.org/files/39804/39804-h/39804-h.htm>.